

**YHTEISKUNTATETEELLISEN
YMPÄRISTÖTUTKIMUKSEN
SEURA RY**
YHYS

TIEDOTUSLEHTI 1/2008

SISÄLLYSLUETTELO

PÄÄTOIMITTAJAN PALSTA	3
PYÖRÄILYÄ LIIKENTEESSÄ JA – MIELENMAISEMISSA (Pasi Korhonen)	4
YMPÄRISTÖPOLITIIKAN JA -OIKEUDEN VUOSIKIRJA ON ALKANUT ILMESTYÄ (Tapio Määttä)	7
TYYNTÄ VAI MYRSKYÄ? – TUULIVOIMATOIMIJOIDEN NÄKEMYKSIÄ SUOMEN TUULIVOIMASTA JA SEN TULEVAISUUDESTA (Vilja Varho)	8
SUOMALAISTEN LUOMUVERKOSTOJEN MUUTOS (Tuija Mononen)	12
”KAIKKIA EI VOI MIELLYTTÄÄ” – RISTIRIITOJEN HALLINNAN KÄYTÄNNÖT, KEHYKSET JA INSTITUUTTIOT SUOMEN VALTIONMETSISSÄ (Kaisa Raitio)	17
CONSTRUCTING THE ENVIRONMENTAL REGIME BETWEEN RUSSIA AND EUROPE. CONDITIONS FOR SOCIAL LEARNING (Nina Tynkkynen)	22

PÄÄTOIMITTAJAN PALSTA

HYVÄT LUKIJAT

Vuoden 2008 ensimmäinen tiedotuslehti on sisällöltään monipuolinen. Lehden alussa Pasi Korhonen kertoo tunnelmia YHYS:n, Liikuntatieteellisen seuran ja pyöräilykuntien verkoston yhteistyössä järjestämästä huhtikuisesta pyöräilyseminaarista. Tämän jälkeen Tapio Määttä esittelee julkaisumahdollisuuksia ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirjassa.

Tässä lehdessä julkaistaan kaikkiaan neljän väitöksen lehtiöt. Niistä ensimmäisessä Vilja Varho pohtii, mitä tuulivoimatoimijat ajattelevat tuulivoimasta, sen tulevaisuudesta Suomessa ja sen edistämiseen sähkömarkkinoilla käytettävistä keinoista. Tämän jälkeen Tuija Mononen tarkastelee suomalaisen luomutuotannon verkostoja. Kaisa Raition väitös käsittelee ristiriitojen hallintaa valtionmetsissä. Ja lopuksi Nina Tynkkynen selvittää ympäristöregiimin rakentumista Venäjän ja Euroopan välille.

Lehden päätoimittajat ovat vaihtuneet. Toimituspaikkana säilyy Jyväskylän yliopisto, mutta toimitusvastuu on siirtynyt lehteä pitkään ja ansiokkaasti palvelleilta Marja Ylöseltä ja Antti Puupposelta allekirjoittaneille. Nykyiset päätoimittajat ovat yhteiskuntatieteellisen energiatutkimuksen alalle kuuluvia väitöskirjoja valmistelevia jatkokoulutettavia.

Antoisia lukuhetkiä ja aurinkoista kesää!

Suvi Huttunen ja Miikka Salo

PYÖRÄILYÄ LIIKENTEESSÄ JA – MIELENMAISEMISSA

**Pasi Korhonen,
toiminnanjohtaja
Pyöräilykuntien verkosto ry.**

Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen Seura YHYSin yksi vakiintunut toimintamuoto on keväinen seminaari yhdessä toisen tieteellisen seuran kanssa. Tänä vuonna YHYS järjesti yhdessä Liikuntatieteellisen Seuran ja Pyöräilykuntien verkoston kanssa keskustelemaan seminaarin pyöräilyn tilasta ja tulevaisuudesta huhtikuun alussa Tieteiden talolla Helsingissä. Seminaari-iltapäivän aikana käytiin keskusteluja niin pyöräilystä liikennesuunnittelun kannalta, pyöräilystä elämäntapana kuin pyöräilyn tulevaisuuden haasteista ja mahdollisuuksista.

Seminaari koostui kolmesta osiosta, joista ensimmäisessä alustuspuheen-vuorot käyttivät professori Timo Ernvall Teknillisestä korkeakoulusta ja suunnittelija Mikko Laaksonen Turun kaupungilta. Ernvall kertoi laajasti pyörämatkoista, kaupunkirakenteesta ja pyöräilyä sekä pyöräilyn kehittämistarpeista. Tärkeinä pyöräilyn kehittämistarpeina Ernvall esitti mm. pyöräilyn laatukäytävien ja kunnossapidon priorisoinnin, alemman pyöräverkon yhdistävyyden parantamisen sekä pyöräilyn kytkemisen tehokkaammin osaksi matkaketjuja. Myös kadunvarsien pyöräpysäköintiä ja keskusta-alueiden valo-ohjausta pitäisi entisestään kehittää. Tärkeänä keinona hän lisäksi näki taloudellisen tuen, kuten työsuhdepyöräiden ja esimerkiksi liityntäpysäköinnin maksujen verotuksellisen tuen. Ilkivallan torjuminen ja liikkumisen ohjaus ovat edelleen tärkeitä kehittämiskohteita.

Laatukäytävät nopeuttavat ja ovat mukavia

Ernvallin mielestä jalankulun ja pyöräilyn erottaminen on tarpeetonta niin kauan kuin pyöräliikenteen määrät ovat

jalankulkijamääriä pienemmät. Hänen mukaansa laatukäytävääjattelun käyttöön otto nopeuttaa pyöräliikennettä etenkin työmatkoilla. Samalla parantuu muutkin pyöräilyn edellytykset. Yleisöstä Antero Naskila Helsingin kaupungilta vastasi, että kyllä erottelu on tarpeen etenkin keskusta-alueilla ja joillakin vilkkailla pyöräilyosuuksilla kantakaupungin ulkopuolella. Eräillä osuuksilla jo nykyisin pyöräilijöiden määrät kesällä ylittävät jalankulkijöiden määrät.

Ernvallin mukaan yksi suuri ongelma etenkin kevyen liikenteen laatukäytävien rakentamisessa on se, ettei Tiehallinto voi useinkaan rakentaa muualle kuin yleisen tien varteen. Tämä on ongelma etenkin taajamien laidoilla, jossa siirrytään kuntien ja kaupunkien vastuualueelta Tiehallinnon vastuualueelle. Raitti saattaa olla kunnan alueella laatukäytävä, mutta siirtyy sitten vilkkaasti liikennöidyn yleisen tien varteen.

Mikko Laaksonen alustus perustui Turkuun esimerkkipaikkana. Laaksonen kertoi pyöräilyn olevan Suomessa joukkoliikennettä suositumpi kulkumuoto kaikilla Turku pienemmillä kaupunkiseuduilla. Turussa niiden kulkumuoto-osuudet ovat suunnilleen tasoissa. Tätä seikkaa ei kuitenkaan useimmiten huomioida liikennesuunnittelussa.

Laaksonen mukaan monissa kaupungeissa, niin kuin Turussa, jo tehtyjä pyöräilyn infrastruktuuriin kohdistuvia päätöksiä ei toteuteta, koska pieni, mutta äänekäs joukko autoilun kannattajia vastustaa niitä. Siksi keskustojen pyörätieverkko ei etene suunnitellussa aikataulussa.

- Jos halutaan nostaa pyöräilyn kulkumuoto-osuutta 50 prosenttia, niin kuin Turussa on päätetty, niin ei riitä, että rakennetaan vain niitä kivoja ympäristöjä, totesi Laaksonen. Hänestä meidän täytyy

panostaa myös kehäteiden marketti-alueisiin ja muihin pyöräilyn kannalta ongelmallisiin paikkoihin.

Alustuksensa lopussa Laaksonen letkautti, että suurin pyöräilyä vastustava joukko on kunnossapitäjät. Siksi hän tiukkasi myös kevyen liikenteen puolelle kunnollista tilaaja-tuottaja -mallia. Silloin tuottajat eivät saisi sooloilla nykyiseen malliin. Oppia voitaisiin ottaa julkisen liikenteen puolelta.

Investoinnit suunnattava lapsiin

Toisen session alustajina toimivat yliassistentti Kalervo Ilmanen Jyväskylän yliopistosta ja johtaja Heli Saari Ellaresta.

Kalervo Ilmanen lähestyi pyöräilyä elämäntapana. Paljon ympäri vuoden pyöräilevänä pyöräily on hänelle ruumiillisen kokemuksen paikka. Se on oman tekemisen subjekti, vapautta ja ajattelua. Pyöräily on myös tapa kohdata luonto, joka on pyöräillessä läsnä koko ajan.

Ilmanen mukaan pyöräily on lapsuuden realisoituma arjen liikkumisen. Mutta hän kysyi kärkevästi, miksi koulut suunnitellaan siten, ettei sinne ole lapsen turvallista omin voimin liikkua. Meidän tulisikin investoida lapsiin. Lasten liikkumisesta pitää saada luontevaa ja liikkumisympäristöstä sitä tukevaa. Lasten ja nuorten arkiliikunnan edellytykset ovat kaikkein tärkeimpiä.

Nykyisin pyöräily tapahtuu autoilun ehdoilla. Maamme on rakentunut autojen varaan.

- Mutta missä on ihminen ja luonto, kysyi Ilmanen.

- Liikenteessä autot ovat aina oikeassa, siksi kannattaa suhtautua niihin kunnioituksella, vaikka itse olisitkin oikeassa. Kohdatessa autoilla on aina suurempi massa kuin pyöräilijällä.

Kaikki kevyen liikenteen väylien käyttäjät mahtuvat kyllä väylille, kunhan otamme muut huomioon. Ilmanen on kuitenkin huolestunut väylien heikosta kunnosta. Paljon pyöräilevänkin voi yllättää yhtäkkinen iso kuoppa pyörätiessä. Toinen huolenaihe on viitoitus. Etenkin kaupunkeihin ja niistä ulos on vaikea osata ilman eksymisen vaaraa.

- Meidän pitäisi iloita innovaatioista, jotka lisäävät liikkumistarvettamme. Ei niistä, jotka vähentävät sitä, totesi Ilmanen. Nykyisin iloitemme liikkumattomuudesta, mutta emme pysy kunnossa kaiken ikää.

Heli Saari kertoi laajasti pyörämatkailusta ja pyörämatkailijan tarpeista. Ne poikkeavat usein arkiliikkujan tarpeista, mutta niillä on myös paljon yhteisiä tarpeita.

- Pyörämatkailija ei hae kilometrejä, vaan elämyksiä, kertoi Saari. Hyvä pyörämatkailureitti on ensinnäkin helposti saavutettavissa. Se kulkee kaupunkien, isojen taajamien ja kansallismaisemien halki. Toiseksi reitin on oltava vetovoimainen. Sen varrella on paljon vaihtelevia ja mielenkiintoisia maisemia ja merkittäviä nähtävyyksiä.

- Myös pyörämatkailijan kaipaamien palvelujen täytyy sijaita lyhyin välimatkoin, kuvasi Saari. Siksi korpitaipaleet eivät sovi hyvin pyörämatkailureiteiksi. Ja kaikissa maakunnissa kaikki mahdollinen ei ole hyviä pyörämatkailureittejä. Täytyy tehdä valintoja ja panostaa toden teolla näihin valittuihin. Reittien täytyy myös olla turvallisia. Ne kulkevat joko pyöräteitä pitkin tai poissa vilkasliikenteisten teiden varsilta.

Pyöräilyn edistäminen tarvitsee myös uusia innovaatioita

Seminaarin kolmannessa osiossa alustajina kuultiin tutkija Mikko Jalasta Helsingin Kauppakorkeakoulusta ja päätoimittaja Heikki Kuvaa Sporttimyyjä -lehdestä. Jalas kertoi joitakin hämmästyttävää, että Kauppakorkeakoulun tutkimus liittyisi jotenkin pyöräilyyn. Hän työskentelee johtaminen ja organisaatiot -yksikössä, jossa muun muassa tutkitaan sitä, miten teknologia muuttuu osaksi arkea. Pyöräilyn yhteiskunnallinen paikka on sidoksissa sen esineisiin ja tekniikoihin. Hänen kiinnostuksensa koskee sitä, mistä pyöräily on tulossa ja mihin se on menossa. Jalas kysyikin, minkälaisia uusia pyöräilyn muotoja ja pyörien käyttötarkoituksia voisi olla. Entä miten sähköavusteiset polkupyörät ja nojapyörät muuttavat pyöräilyä?

Toisena alustajana Heikki Kuva vastasi osin näihin kysymyksiin. Hän valaisi pyöräilyn historiaa lyhyellä tiivistelmällä.

- Nykyisin käytössä oleva polkupyörän peruskonstruktio syntyi 1890-luvun innovatiivisen jakson aikana. Ja sama perusta on säilynyt näihin päiviin saakka, kertoi Kuva.

- Toki rakennetta on pyritty kehittelemään ja on syntynyt erilaisia muunnelmia, mutta yleisimpänä pyörätyyppinä on säilynyt se, jossa istumme pystyasennossa. Ja polkupyörään on haluttu liittää moottori helpottamaan kulkua niin kauan kuin moottoreita on ollut olemassa. Siinä mielessä sähköpyörät eivät ole uusi keksintö. Sivutuotteena on sitten syntynyt moottoripyörä ja mopo.

Maastopyöräily oli ensimmäinen merkittävä kansainvälinen pyöräilyn muoti-ilmio. Ennen sitä Euroopan eri maissa oli kansallisia virtauksia. Mutta maastopyörät amerikkalaisena ilmiönä levisivät ympäri maailmaa. Niiden ilmestyminen oli pyöräilyn kannalta todella merkittävä asia, sillä se nosti pyöräilyn määrää ja samalla pyörien myyntilukuja merkittävästi. Polkupyörien myynnin keskihinta on Suomessa edelleen alla 300 euroa, kun Hollannissa se on lähes 750 euroa. Tämä kuvastaa asenteitamme pyöräilyä kohtaan. Emme ole ainakaan vielä valmiita maksamaan pyöristämme kovin paljoa. Hollantilaisille se sen sijaan on enemmän statuskysymys.

- Arkipyöräilijä vaatii pyörältään ennen kaikkea helppoutta ja mukavuutta. Se riittää, totesi Kuva. - Mutta millaisia ovat ne tulevaisuuden innovaatiot, joilla näitä lisätään? Matkaketjujen kannalta pyörien kuljetus julkisissa liikennevälineissä on tärkeä seikka. Millainen olisi se pyörä, joka olisi todella nopea pistää pakettiin ja avata

se määränpäässä, eikä veisi kuljettaessa paljoa tilaa. Matkaketjut vaativat myös turvallista säilytystä. Miten sitä voitaisiin kehittää?

Helppouden ja mukavuuden kannalta tärkeää on myös pyörien huoltovapaus tai huollon helppous. Miten saisimme vaikkapa puhkeamattomat renkaat tai täysin puhtaat ketjut. Helppoa olisi myös, jollei tarvitsisi omaa pyörää, vaan aina olisi näppärästi saatavilla kaupunkipyörä. Sateelta, tuulelta ja hieältä voimme suojautua pyöräilyvaatteilla ja vaihtovaatteilla. Mutta voisiko tämän jotenkin korvata pyöräilyvaatteilla, jotka olisivat katu-uskottavia myös töissä tai kaupungilla. Talvipyöräilyn kannalta pakkaneen, lumi ja kylmyys ovat isoja ongelmia. Miten saamme pyöräilystä kehitettyä todella ympärivuotista?

Lähes miljoonaa suomalaista pyöräilijää ei voi niputtaa yhdeksi ryhmäksi. Liikenteseen mahtuu monenlaista kulkijaa vanhuksista lapsiin ja kilpapyöräilijöistä pyöräretkeilijöihin. Miten pystytään täyttämään kaikkien näiden erilaisten käyttäjäryhmien halut ja tarpeet?

Puolipäiväseminaarin konsepti osoittautui jälleen hyvin toimivaksi. Jo pelkkä tilaisuuden suunnittelu avaa poikkitieteellisiä näkökulmia. Tänä vuoden aiheena ollut pyöräily onnistui myös kokoamaan saliin suuren joukon asian harrastajia. Seminaari virittikin keskustelun, jossa erilaiset pyöräilyn asiantuntijat ja asiantuntijuudet kohtasivat kiinnostavalla tavalla arkisen pyöräilyn. Seminaarisarjan keskeiset periaatteet tieteidenvälisyydestä ja tutkimuksen ja käytännön vuoropuhelusta tuntuivat elävän tämänkäväisessäkin tapahtumassa.

YMPÄRISTÖPOLITIIKAN JA -OIKEUDEN VUOSIKIRJA ON ALKANUT ILMESTYÄ

Tapio Määttä
päätoimittaja,
ympäristöoikeuden professori

Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen alaan sijoittuville kirjoituksille tarkoitettu Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja ilmestyi ensimmäisen kerran tammikuussa. Jatkossa vuosikirja ilmestyy kerran vuodessa; vuoden 2008 teoksen odotetaan valmistuvan syyskuuksi.

Uuden julkaisuforumin kehittämisessä on ollut erityisesti kaksi lähtökohtaa: monitieteisen tutkimuksen edistäminen ja julkaisukanavan luominen tavanomaista laajemmille tieteellisille artikkeleille.

Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirjaan toivotaan erityisesti monitieteisesti painottuvia tekstejä, joilla on ainakin väljästi yhteys joko ympäristöpolitiikkaan tai ympäristöoikeuteen (tai molempiin). Monitieteisten tutkimusten julkaiseminen eri tieteenalojen perinteeseen tiukasti sitoutuneissa aikakauslehdissä voi tunnetusti olla vaikeaa, kun kirjoitukset eivät välttämättä täytä minkään julkaisun lähtökohtaisia painotuksia.

Vuosikirja tarjoaa myös mahdollisuuden tavanomaista laajempien, tieteellisesti korkeatasoisten artikkeleiden julkaisemiseen. Artikkeliosastolle tarkoitettujen tekstien pituus voi olla 40–80 sivua. Tätä lyhyemmätkin tekstit toki kelpaavat artikkeleina julkaistaviksi. Kaikki artikkeleina julkaistavaksi tarjotut tekstit arvioidaan toimituksen ulkopuolisten, anonyymien refereiden toimesta.

Vuosikirjassa on artikkeliosaston lisäksi katsauksia-palsta, jossa julkaistaan ajankohtaisia puheenvuoroja, esittelyitä, oikeustapauskommentteja sekä kirjallisuusseitää. Katsauksina julkaistavien tekstien suositeltava pituus on 5–20 sivua.

Vuosikirjan julkaiseminen on tullut mahdolliseksi osana Joensuun yliopiston

panostusta yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen ja -koulutukseen. Vuosikirjan julkaisevat Joensuun yliopiston Metsä, ympäristö ja yhteiskunta -osaamiskeskittymä sekä kauppa- ja oikeustieteiden tiedekunnan oikeustieteiden oppiaineryhmä. Vuosikirjan on tarkoitus palvella yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen tutkijayhteisöä valtakunnallisesti. Vuosikirjan toimitus-neuvostoon kuuluvat allekirjoittaneen lisäksi professori Anne Kumpula (Turun yliopisto), professori (ma.) Kai Kokko (Lapin yliopisto), professori Rauno Sairinen (Joensuun yliopisto) ja erikoistutkija Jukka Similä (Suomen ympäristökeskus).

Vuoden 2007 vuosikirja oli laajuudeltaan yli 400 sivua. Siinä julkaistiin 5 laajaa artikkelia ja 7 suppeampaa katsausta. Pääosin ensimmäisen vuosikirjan tekstit sijoittuivat ympäristöoikeuden alueelle, kylläkin menetelmällisesti alaa monipuolisesti edustaen.

Vuoden 2008 vuosikirjaan tarjotut tekstit ovat parhaillaan arvioitavana. Sikäli kuin tekstit läpäisevät referee-arvioinnin, vuosikirjasta tulee ensimmäistä hiukan laajempi sekä sitä selvästi monipuolisempi ja monitieteisempi. Tarjottujen tekstien määrästä päätellen tämänkaltaiselle julkaisulle näyttäisi olevan tarvetta.

Tämänhetkisen tiedon mukaan Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirjaan 2009 tarkoitettut tekstit tulee toimittaa allekirjoittaneelle alkuvuodesta 2009.

Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirjan sisällysluettelo sekä kirjoittaja- ja tilausohjeet ovat seuraavalla internet-sivilla:

<http://www.joensuu.fi/oikeustieteet/>
→ tutkimus ja julkaisut →
Ympäristöpolitiikan ja oikeuden vuosikirja

TYYNÄ VAI MYRSKYÄ? – TUULIVOIMATOIMIJOIDEN NÄKEMYKSIÄ SUOMEN TUULIVOIMASTA JA SEN TULEVAISUUDESTA

LECTIO PRAECURSORIA 2.11.2007

Vilja Varho

Arvoisa kustos, arvoisa vastaväittäjä, hyvät kuulijat.

Tuuli ja sen voima on meille kaikille tuttu asia. On se sitten kesähellettä viilentävä henkäys tai talvipakkasessa ujeltava viima, tuuli on yksi säätilan tärkeimpiä tekijöitä. Se on myös liike-energiaa, jonka voimaa ihmiset ovat käyttäneet tuhansia vuosia, niin kulkemisen helpottamiseksi vesillä, pumppaamisen ja jauhamisen voimana myllyissä kuin arkiaskareissa, vaikkapa pyykin kuivattamisessa.

Fossiiliset polttoaineet syrjäyttivät joksikin aikaa lähes täysin uusiutuvat energiamuodot energiataloudessa, mutta niiden historian valossa lyhyeksi jäävä valtakausi alkaa kääntyä loppua kohti. Kyse ei ole vain näiden rajallisten varojen vähenemisestä, vaan myös niiden aiheuttamista muutoksista luonnonympäristössä. Merkittävimmäksi uhaksi on noussut fossiilisten hiilivarojen polttamisesta aiheutuva hiilidioksidin pitoisuuden kasvu ilmakehässä ja osittain siitä seuraava ilmastomuutos. Ikivanhat energiamuodot, kuten tuulivoima, puettuina uuden teknologian muotoon, ovat nousseet taas arvoon arvaamattomaan.

Tuulen voimalla on osattu tuottaa sähköä, tuota nyky-yhteiskunnan välttämätöntä energianmuotoa, jo yli sata vuotta. Tanskalainen tutkija Poul La Cour tuotti tuulisähköä vuonna 1891. Satunnaisesti tuulisähköä käytettiin sen jälkeen mm. maailmansotien aikana, kun polttoainekuljetukset ulkomailta vaikeutuivat. Kuitenkin modernin tuulisähkön historia alkaa käytännössä vasta 1970-luvulta, jolloin sen kehittämiseen tartuttiin mm. energiakriisien innoittamina.

Vaikka alun perin tuulisähkö siis miellettiin ehkä ennen kaikkea keinoksi vapautua tuontienergiasta ja siirtyä omaehtoisempaan energiantuotantoon, viime vuosina siihen on liitetty paljon erilaisia positiivisia ajatuksia ja mielikuvia. Tuulisähkön tuotanto ei aiheuta ilmansaasteita tai esim. radioaktiivista jätettä, joten se ymmärretään helposti ympäristöystävälliseksi tuotannoksi. Lisäksi sen tuotantoon tarvittava teknologia, tuulivoimalat, ovat samanaikaisesti ymmärrettävän tuntuista teknologiaa, ja erittäin pitkälle hiottua erikoisosaamista, josta sen taitajat ovat syystä ylpeitä. Maailman tuulivoimalamarkkinat ovat kasvaneet voimakkaasti, ja tuulivoimalateollisuus on kymmenien tuhansien ihmisten työpaikkana. Suomessakin tuulivoimalateollisuus työllistää parisentuhatta ihmistä, ja kasvu tuntuu jatkuvan. Voimalat ovat visuaalisesti näyttäviä ja sen vuoksi niistä on tullut lähestulkoon kaiken uusiutuvan energian ja uuden ympäristöteknologian symboleja. Useampikin uusiutuvan energian tai kestävän kehityksen konferenssi on käyttänyt tunnuksissaan juuri tuulivoimaloita. Vakiintunut kolmen siiven malli on vakiintunut myös osaksi tajuntaamme.

Viime vuosikymmeninä näitä tuuliturbiineja on noussut kaikkialle maailmaan sähköä tuottamaan, ja asennetun tuulivoimakapasiteetin kasvukäyrät ovat suorastaan hämmäntäviä. Suomessa kasvu on kuitenkin ollut huomattavasti kansainvälistä kehitystä hitaampaa, ainakin jos vertaillaan nimenomaan Euroopan Unionin jäsenmaita tai länsimaita yleisemmin. Merkittävää on myös se, ettei Suomessa asetettuja kansallisia tavoitteita tuulivoimakapas-

iteetille oikein tunnuta pystyvän saavuttamaan.

Vuonna 2002 kun keräsin aineistoa väitöskirjaani varten, Suomessa oli noin neljäkymmentä megawattia tuulivoimaa, vuoden 2007 lopussa sitä on reilut 100 MW. Se on vielä aika kaukana vuodelle 2010 asetetusta tavoitteesta, viidestäsadasta megawatista. Jos haluaisimme saavuttaa tuon tavoitteen, kolmessa vuodessa pitäisi rakentaa neljä kertaa niin paljon tuulivoimaa kuin mitä tähän asti on yhteensä parissakymmenessä vuodessa saatu aikaan. 2000-luvulla tuulivoima tuntuu Suomessa juuttuneen tyveneeseen tai korkeintaan sitä ovat edistäneet satunnaiset puuskat.

Tuulivoimalateollisuus ja tuulisähkön tuottaminen eivät synny itsestään. Ne ovat yhteiskunnallista toimintaa, johon osallistuu ihmisiä yhteiskunnan eri lohkoilta. Erityisesti tuulisähkön tuottaminen tai pikemminkin tuulisähköntuotantoon investoiminen eli voimaloiden ostaminen ja pystyttäminen, on vaatinut yhteiskunnallista ohjausta tai tukia kaikkialla maailmassa. Vanhojen teknologioiden hallitsemilla markkinoilla uusi haastaja ei helposti pääse omin avuin tunkeutumaan markkinoille, varsinkaan mikäli se ei pysty kilpailemaan yksin hinnallaan.

Suomessakin tuulivoiman tulevaisuuteen vaikuttavat monet tahot. Tekemässäni väitöstutkimuksessa pyrin selvittämään, mitä näillä tahoilla toimivat ihmiset ajattelevat tuulivoimasta, sen tulevaisuudesta Suomessa ja sen edistämiseen sähkömarkkinoilla käytettävistä keinoista. Haastattelin mm. virkamiehiä, kansanedustajia, tuulivoimalateollisuuden edustajia, tuulisähkön tuottajia ja erilaisten etu- ja kansalaisjärjestöjen edustajia sekä tuulivoima-alan tutkijoita. Näistä haastateluista ja haastateltujen täyttämästä kyselylomakkeesta kertyi rikas tutkimusaineisto, jonka tuloksia esittelen väitöskirjassani. Tänäpäin haluan kohdistaa huomionne erityisesti kahteen ajankohtaiseen teemaan: kuluttajien merkitykseen uusiutuvan energian edistäjinä ja mahdollisiin muutoksiin tuulivoimapolitiittisissa ohjaukskeinoissa.

Ensiksi: Viime kuussa Pääministeri Vanhanen antoi lausunnon, että kuluttajien olisi opittava kiinnittämään vähemmän huomiota sähkön hintaan ja enemmän sen ympäristövaikutuksiin. Sähkömarkkinat avattiin kilpailulle jo noin kymmenen vuotta sitten, ja kuluttajien on mahdollista valita sähköntuottajansa ja sähköntuotantotapansa melko vapaasti. Suomessa omaehtoinen panostaminen uusiutuviin energiamuotoihin – esim. tuulisähköä ostamalla – on kuitenkin jäänyt varsin vähäiseksi.

Haastattelemieni tuulivoimatoimijoiden näkemykset kuluttajien, erityisesti kotitalouksien, merkityksestä tuulisähkön edistäjinä jakaantuivat huomattavasti. Osa toimijoista koki, että kuluttajat ovat avoimilla sähkömarkkinoilla avainasemassa, ja että tuotanto- ja investointipäätökset tehdään heidän valintojensa perusteella. Koska tuulisähkön kysyntä on niin vähäistä, nämä toimijat katsoivat, että suomalaiset eivät ole erityisen innokkaita tukemaan tuulisähköä, eivätkä ehkä yleisemminkään arvota energiantuotannon ympäristöystävällisyyttä erityisen tärkeäksi. Siten voimakkaat valtiolliset tuulivoiman edistämiseen suunnatut ohjaukskeinoitkaan eivät vaikuta erityisen legitimeiltä, ne kun näyttävät sotivan kansalaisten arvovalintoja vastaan.

Toiset haastatellut jakoivat tämän näkemyksen kuluttajien passiivisuudesta ja sen syistä, mutta he korostivat, että juuri siksi tuulisähkön edistämistä tai energiasektorin muutosta ympäristöystävällisemmäksi ylipäätään ei tule jättää kuluttajien harteille, vaan muutos on saatava aikaan esim. voimakkaammilla valtion ohjaukskeinoilla.

Kumpikaan näistä näkemyksistä ei kuitenkaan ota huomioon kuluttajatutkimusta ja sen tuomaa ymmärrystä kuluttajista. Me kukin tunnistamme varmaan erilaisia rooleja, joissa päivän mittaan toimimme: olemme kuluttajia, poliittisia vaikuttajia, työntekijöitä, vanhempia ja lapsia, naapureita, harrastajia jne. Näissä eri rooleissa emme mitenkään

välttämättä toimi aina samalla tavalla, vaan kuhunkin rooliin kuuluvat omat ajatus- ja toimintamallinsa. Esim. Päivi Timonen kuvasi väitöskirjassaan, kuinka kuluttajat voivat kokea olevansa osallisia pelissä jossa heidän tehtävänsä on ostaa mahdollisimman halvalla, ja taas yritysten tehtävänä on suostutella kuluttaja ostamaan mahdollisimman kalliilla. Kuluttajat saattavat jopa olettaa, että yritykset pyrkivät huijaamaan asiakkaitaan.

Haastattelemani elinkeinoelämän toimijat tuntuivat paljon enemmän ajattelevan sähkökauppaa eräänlaisena yhteisenä projektina, jossa he toimittavat kuluttajille kallisarvoisen tuotteen mahdollisimman luotettavasti ja varmasti, ikään kuin yhteistyössä kuluttajien kanssa markkinoilla toimien. Heidän voi olla vaikea tunnistaa kuluttajien epäluuloista suhtautumista.

Isompi kysymys on ehkä se, pitäisikö kulutustottumuksia ylipäättään pitää arvojen tai poliittisten kannanottojen synonyyminä. Monet tutkijat ovat todenneet, että kansalaiset saattavat edellyttää valtion ottavan roolin, joka poikkeaa heidän preferensseistään kuluttajina. Rationaalinen kuluttaja ei haluaisi nähdä ympäristöverojen nostavan tuotteiden hintaa, ja kuitenkin moni äänestäjä hyväksyy ympäristöverot. Samalla tavalla osa kuluttajista jopa toivoo, että valtio tai muut ”päättäjät” pakottaisivat yhteiskunnan toimimaan ympäristöystävällisellä tavalla, vaikka eivät itse kuluttajina aina ota ympäristöä valinnoissaan huomioon.

Kun ajatellaan kuluttajien merkitystä tuulisähkön edistäjinä, olennaista on myös se, ajattelemmeko kuluttajina juuri kotitalouksia vai kaikkia sähkönkuluttajia. Kotitalouksien sähkönkulutus on kasvanut voimakkaasti, mutta se edustaa kuitenkin vain vajaata neljännestä koko sähkönkulutuksesta Suomessa. Valtio ja talousvaikeuksien kanssa painivat kunnat eivät ole olleet kovin hanakoita ostamaan vihreää sähköä. Vain harvat yrityksetkään ovat ostaneet erityisesti uusiutuvaa

energiaa, vaikka nuo harvat ovatkin voineet mainostaa tuotteissaan, että ne on valmistettu uusiutuvalla energialla. Koska noin neljännes sähköstämme tuotetaan jo nyt uusiutuvilla energiamuodoilla, siis noin kotitalouksien kulutusta vastaava osuus, on ilmeistä, että myös muiden kuin kotitalouksien on ryhdyttävä aktiivisiksi vihreän sähkön ostajiksi, mikäli kasvun oletetaan tapahtuvan vapaaehtoisten vihreän sähkön markkinoiden kautta.

Toisaalta: Jos kaikkien uusiutuvien energiamuotojen sijaan ajatellaan vain pelkkää tuulivoimaa, huomattavasti pienempikin uusi kysyntä riittäisi luomaan painetta investoida lisää tuulivoimaloihin. Ei siis pidä väheksyä kuluttajien mahdollisuuksia vaikuttaa energiainvestointeihin, vaikka ei pidä myöskään yliarvioida sitä.

Mutta mikäli vapaaehtoinen ostaminen ei suomalaisia toimijoita innosta, miten tuulisähkön tuotantoa sitten pitäisi edistää? Onko käyttöön otettava voimakkaampia ohjauskeinoja? Haastattelemani tuulivoimatoimijat tarkastelivat erilaisia mahdollisuuksia monipuolisen kriteeristön kautta. He pohtivat toisaalta ohjausjärjestelmän toimivuutta, eli keinojen vaikuttavuutta, kustannustehokkuutta ja soveltuvuutta muuhun lainsäädäntöön sekä toisaalta ohjausjärjestelmän oikeudenmukaisuutta ja soveltuvuutta suomalaiseen arvomaailmaan. Arviointiin käytettiin siis toisaalta prosessiin kohdistuvia ja toisaalta arvoperustaisia kriteerejä.

Juuri nyt ajankohtainen on keskustelu syöttötariffien mahdollisuuksista. Syöttötariffeja on käytetty tuulivoiman tukemiseen mm. Saksassa, Espanjassa ja Tanskassa, eli juuri niissä maissa, joissa tuulivoimaa on eniten otettu käyttöön. Vaikka syöttötariffit eivät toki yksinään ole aiheuttaneet alan voimakasta kasvua, myös Euroopan Unioni pitää tätä menetelmää vaikuttavimpana ohjauskeinona.

Syöttötariffi tarkoittaa siis periaatteessa takuuhintaa. Sitä, että esim. tuulisähkön

tuottajalle taataan, että hän saa sähköstään tietyn hinnan. Tämä hintataso on normaalisti markkinoilla määräytyvää sähkönhintaa korkeampi, ja se on taattu tietyksi ajaksi, esim. kymmeneksi tai kahdeksikymmeneksi vuodeksi. Näin tuulivoimalan rakentajalla on investointipäätöstä tehdessään tai esim. lainaa investointia varten hakiessaan tieto siitä, kuinka paljon hän voi sähköstään saada seuraavien vuosien aikana. Tämä varmuus tuottavuudesta helpottaa huomattavasti investointipäätöksen tekemistä, ja on siis osaltaan luonut suuren osan tuulivoiman voimakkaasta globaalista kasvusta. Toisaalta syöttötariffin mukainen lisähinta markkinahintaan nähden on jonkun maksettava, ja se siirtyykin käytännössä sähkönkuluttajien maksettavaksi.

Suomessa tätä menetelmää ei ole otettu käyttöön, vaan tuulivoimalle ohjattu tuki on annettu budjettivaroista. Käytössä ovat olleet valtion investointituet sekä sähkön tuotantomäärän perusteella maksettu verotuki. Haastattelut sekä monet viranomaisten tilaamat tutkimukset ja tuottamat asiakirjat tuntuivat viittaavaan siihen, että syöttötariffia ei koskaan voitaisikaan ottaa Suomessa käyttöön. Syöttötariffit torjuttiin haastatelussa mm. koska niitä pidettiin diktatorisina, soveltumattomina avoimille, kilpailuille markkinoille, sekä jopa länsimaisten arvojen vastaisina.

Kuitenkin viime vuonna syöttötariffit haluttiin ottaa Suomessa käyttöön turpeen kilpailukyvyn varmistamiseksi. Tämä tuntuu avanneen oven myös niiden käytölle uusiutuvan energian edistämiseksi ja energiakeskustelussa puhaltavat selvästi uudet tuulet. Seuraavaksi syöttötariffit ovat ilmeisesti tulossa käyttöön biokaasun kohdalla.

Toisaalta osa toimijoista torjuu syöttötariffit edelleen, osin samoin argumentein kuin haastatteleman toimijat tekivät. Hallituksen sisälläkin asiasta voi nousta vielä myrsky.

Kuitenkin on huomattava, että ne, jotka syöttötariffeja Suomeen kannattivat, vetosivat erityisesti niiden vaikuttavuuteen. Ehkäpä ne eivät ole miellyttävin tai toivottavin tapa suosia tuulivoimaa, mutta ne tuntuvat toimivan. Kun nykyiset menetelmät eivät tunnu riittävän tehokkailta, kun energiantuotantoa yhä enemmän tulisi johtaa pois fossiilista ja muista uusiutumattomista polttoaineista, kun kansainväliset sitoumuksetkin edellyttävät Suomen sähköntuotannon siirtyvän tähän suuntaan, ja kun vapaaehtoinen panostus vihreään sähköön tuntuu vaikealta saada aikaiseksi, meidän on kenties hyväksyttävä keinot, jotka eivät muuten meitä niin miellytä. Paineet lisätä uusiutuvan sähkön tuotantoa – tekisi mieli sanoa että vaikka väkisin – tulevat nähdäkseni merkitsemään sitä, että sekä Suomen energiapoliittinen ohjausjärjestelmä että Suomen energiateollisuus tulee kokemaan suuria muutoksia lähitulevaisuudessa.

Silloin eteen nousevat uudet haasteet, kuten miten saada paikalliset asukkaat hyväksymään uudet energiahankkeet, esim. tuulivoimalat lähiympäristönsä. Kenties siinäkin tulee olemaan apua ulkomaisista esimerkeistä, esim. siitä, miten paikallisten asukkaiden mahdollisuus osallistua investoijina tuulivoimahankkeisiin on usein vähentänyt paikallista vastustusta. Joka tapauksessa uskon tuulivoiman tulleen Suomeen jäädäkseen ja kenties tulee etenemään vielä tuulenlailla.

SUOMALAISTEN LUOMUVERKOSTOJEN MUUTOS

LECTIO PRAECURSORIA 18.1.2008

Tuija Mononen

Joukko lehmä pistäytyi kylille torstaina Nurmijärven Rökässä. Kyläläiset havaitsivat massaesiintymisen noin yhdeksän aikaan aamulla ja soittivat virkavallan paikalle. Nurmijärven poliisi ei laskenut lehmä, mutta arveli niitä olleen muutaman. Poliisin mukaan lehmät olivat tarkemmin luomulehmiä: "Ilmeisesti sellaisia, joille ei syötetä keinorehua" tarkensi virkavallan edustaja. Lehmillä oli aitaus, mutta poliisin mukaan siinä oli luultavasti puutteita. "Ei ollut ensimmäinen kerta" kommentoitiin poliisista tapausta. Poliisiopartio tunnisti onneksi lehmät ja soitti isäntäväelle, joka sitten huuteli kirjokannet kotiin.

Tämä merkittävä, valtakunnallisen uutiskynnyksen ylittänyt tapaus sattui marraskuun lopulla vuonna 2003. Asiasta uutisoi Helsingin Sanomat. Uutinen välittää leppoisan kuvan virkavallan ja satunnaisesti karkailevien luomulehmien suhteesta; paikallinen poliisi tunnistaa isäntäväen lisäksi näiden lehmät. Mutta miksi tällainen juttu julkaistiin? Siksikö, että lehmät olivat luomulehmiä, vai siksikö, että kyseiset kirjokannet ovat karanneet myös aiemmin? Saattaa olla myös niin, että jutuista oli pulaa.

Vaikka uutinen on lyhyt, lämpimällä kädellä kirjoitettu ja hienoisella huumorilla höystetty, on siinä joitain huomionarvoisia asioita. Uutinen on suomalaista luomua koskevassa 2000-luvun uutisoinnissa siinä mielessä poikkeava, että sillä on onnellinen loppu. Toinen poikkeus on, että siinä kerrotaan lehmistä ja niiden isäntäväestä. Yleensä uutiset luomusta, varsinkin 2000-luvulla, koskevat kuluttajia ja luomutuotteiden kuluttamista, erityisesti sen vähyyttä Suomessa. Lehtijuttujen mukaan suomalaisella luomulla ei mene hyvin; se elää pysähtyneisyyden aikaa. Se

taantuu. Muissa länsimaissa asiat ovat luomun suhteen paremmin.

Mitä on tämä luomu, johon Helsingin Sanomatkin puutuu melko usein? Uutisen mukaan nurmijärveläisellä virkavallalla on jonkinlainen, ihan oikeasuuntainen, käsitys luomusta. Meillä kaikilla on käsitys luomusta. Yksiselitteisintä määrittely on niin sanotun virallisen määritelmän kautta. Tällä tarkoitan Euroopan unionin asetustasolla kirjattua määritelmää.

Euroopan unionin luomuasetus on sellaisenaan voimassa olevaa lainsäädäntöä kaikissa Euroopan unionin maissa. Tämä lainsäädäntö ohittaa siis myös suomalaisen lainsäädännön. Lainsäädännön rikkomisesta seuraa sanktio. Kesäkuussa 2007 annetun ja aiemman asetuksen kumoavan asetuksen mukaan luomu määritellään kokonaisvaltaiseksi tilanhoito- ja elintarvikkeiden tuotantojärjestelmäksi. Siinä yhdistyvät ympäristön kannalta parhaat käytännöt, pitkälle kehittynyt biologinen monimuotoisuus ja luonnonvarojen säästäminen. Luomun keskeiset merkitykset ovat asetuksen mukaan luomutuotteiden tuottaminen niitä haluaville kuluttajille sekä ympäristönsuojelua, eläinten hyvinvointia ja maaseudun kehittämistä edistävien julkishyödykkeiden tarjoaminen. Luomussa keinotekoisien lannoitteiden ja torjunta-aineiden käyttö on kiellettyä. Luomutilalla aine kiertää ja energia virtaa. Paikallisuus korostuu. Suora yhteys tuottajan ja kuluttajan välillä kuuluu niin ikään luomun periaatteisiin.

Edellä mainitun luomuasetuksen lähtökohtana on, että kaikki tuotantoon osallistuvat toimijat viljelijöistä tuotteiden pakkaajiin ovat sitoutuneet noudattamaan asetusta. Luomutuotetun elintarvikkeen tulee täyttää samat laatuvaatimukset kuin

tavanomaisesti tuotetun elintarvikkeen. On kuitenkin huomioitava, että lainsäädäntö ei takaa, että luomu olisi lähellä tuotettua.

Tutkimukseni tavoite on ollut kuvata suomalaisen luomun kehitystä ja merkityksiä, löytää luomussa toimivia toimijaverkostoja ja tarkastella niiden rakentumista ja mahdollista muutosta.

Suomalaiset viljelijät eivät olleet kiinnostuneita luomusta käytännössä ennen 1990-lukua. Luomun merkitys maatalouden kannalta oli vähäinen. Luomuviljelijöitä oli alle 300. 1980-luvun puolessa välissä ilmestyneessä luomua käsitelleessä Komiteanmietinnössä luomu määriteltiin esimerkiksi nuorisolle myönteiseksi harrastusmahdollisuudeksi. Ammattimaisen luomuviljelyn merkitys tulevaisuudessa arvioitiin pieneksi, samantyyppinen arvio koski myös luomun merkitystä suomalaisen maatalouden kokonaistuotannon kannalta. Luomulla katsottiin tuolloin olevan merkitystä mahdollisen kriisijän elintarviketaloudelle.

On kuitenkin huomattava, että kiinnostus luomua kohtaan oli herännyt. Luomun nimestä käytiin nimittäin kamppailua 1980-luvun puolivälissä. Maatalous - lehdessä järjestettiin kilpailu siitä, mikä olisi hyvä nimi tälle ristiriitaisia tunteita herättävälle viljelymenetelmälle. Kilpailuun osallistuneet tarjosivat esimerkiksi sellaisia nimiä kuten alkeellinen viljely, jätösviljely, kotoehtoinen viljely, pehmo-viljely ja oma suosikkini jemmaus. Kilpailun voitti ”luonnonomainen viljely”, jonka kilpailun raati katsoi kuvaavan parhaiten sitä, mistä luomussa on kysymys: luonnon imitoinnista ja luonnon jäljittelemisestä. Sana luomu oli kuitenkin jo juurtunut suomen kieleen. Luonnonomainen viljely unohtui pian kilpailun jälkeen.

Tuolloin luomulle annettiin Suomessa myös aluepoliittisia merkityksiä. Näitä olivat syrjäalueiden työllisyyden ylläpitäminen ja maaseudun asutuksen säilyttäminen. Luomun arveltiin myös

vähentävän maatalouden aiheuttamaa ympäristökuormitusta.

Luomuun siirryttäessä satotaso yleensä laskee. Mitä tehokkaammin tilaa on viljelty, sitä suurempi satotason lasku todennäköisesti on. Luomuviljelijöiden määrä noin 650 vuonna 1990. Kyseisenä vuonna luku kaksinkertaistui aiemmasta, koska valtio alkoi tukea luomun siirtymävaihetta. Tuki maksettiin maatalouden tuotannontasausvaroista ja sen tavoitteena oli ylituotannon vähentäminen. Osa viljelijöistä oli siirtänyt tuotannon luomuun jo aikaisemmin, osa vuonna 1990 tuen kannustamina ja turvaamina.

Jotain suurempaa oli kuitenkin tulossa. Kun Suomesta tuli Euroopan unionin jäsen vuoden 1995 alusta, koko maatalouden toimintaympäristö muuttuivat ratkaiseasti. Viljelijöille maksettavat tuottajahinnat laskivat, maatalouden taloudelliset sopeutumisvaikeudet lisääntyivät. Suomessa otettiin käyttöön ympäristökijärjestelmä, jonka tarkoituksena oli auttaa vähentämään maatalouden aiheuttamaa ympäristökuormitusta ja kompensoida tästä viljelijöille aiheutuvia tulonmenetyksiä.

Maaseudun kehittämisspolitiikassa luomu oli pitkään marginaalissa, tai se sivuutettiin kokonaan. Suomessa maatalouden ympäisökysymys ylipäänsä ei ollut aiheuttanut mitään suurempaa liikehdintää. Vuonna 1996 luomun merkitys muuttui. Tämä ei edelleenkään johtunut ympäristökysymyksestä. Muutos oli aiempaan verrattuna jopa hämmentävä. Toisessa maaseutupoliittisessa ohjelmassa luomu määriteltiin maaseudun kehittämissstrategiaksi ja varteenotettavaksi viljelijäperheiden selviytymiskeinoksi.

Luomutilojen lukumäärä kasvoi Suomessa ennen näkemättömällä vauhdilla. Luomutilojen määrä ylitti 5000 tilan rajan 1900-luvun lopussa.

Suomalaisten luomutilojen keskipinta-alat kasvoivat. Vuonna 1989 niiden keskipeltoala oli vähän yli 6 hehtaaria. Nyt, vajaat 20 vuotta myöhemmin suomalaisten luomutilojen keskipeltoala on yli 38

hehtaaria, ja esimerkiksi Kainuussa lähestytään jo 50 hehtaaria. Vertailun vuoksi kerrottakoon, että tavanomaisten maatilojen keskipeltoala on noin 34 hehtaaria. Luomutilat ovat Suomessa olleet tavanomaisia tiloja suurempia jo useiden vuosien ajan. Tämä on yksi keskeinen luomuun liittyvä muutos.

Luomun määrällinen kasvu oli nopeaa 1990-luvun lopulla. Myös toimijat, joita luomu ei kiinnostanut aiemmin, alkoivat liikehtiä luomua kohti. Olen kerännyt tutkimuksessani käyttämäni haastatteluaineiston juuri tuolloin: luomun verkostojen rakentumisen kiivaimpana aikana. Tutkimusalueinani olivat Varsinais-Suomi ja Kainuu, kaksi maataloudeltaan, maaseudultaan kuin luomun kehitykseltään hyvin erilaista aluetta. Haastattelin monenlaisia luomutoimijoita.

Olin tutkimukseni ensimmäisessä vaiheessa muodostanut luomun kehittäjäryhmiä, jotka nimesin erilaisiksi luomun kehittämiseen sitoutuneiksi aktiiveiksi. Tuolloin en älynnyt, että luomuviljelijöiden käyttämät käsitteet, kuten myrkyt tai maaperä, olivat merkittäviä luomuverkostoon liittymisen motiiveja. Ajattelin niiden olevan luomuun liitettävä puhetapa. Päädyin monien vaiheiden jälkeen tarkastelemaan luomun kehitystä toimijaverkostotutkimuksen viitekehityksessä. Toimijaverkostotutkimuksessa tarkastellaan inhimillisiä toimijoita, eli ihmisiä, mutta myös niin sanottuja ei-inhimillisiä toimijoita, mikäli toimijat nimeävät ne toimintansa kannalta merkityksellisiksi. Näitä voivat olla esimerkiksi maaperä, pelto, lait ja asetukset, eli niin sanotut ”puhumattomat”.

Tutkimukseni toiseen vaiheeseen, tähän väitöskirjaan, valitsin haastatteluaineistoni viljelijöitä ja virkamiehiä. Halusin tietää mitä luomutiloilla tapahtui 1990-luvun loppupuolella, kun ala kasvoi voimakkaasti. Tilastot kertovat oman tarinansa, mutta eivät esimerkiksi sitä, miksi joillain tiloilla luomu oli valittu jo aiemmin, miksi joillain vasta EU:n aikana? Miksi ne viljelijät, jotka ovat valinneet luomun pysyvät alalla, ja millaisessa

tilanteessa he ovat valmiita siitä luopumaan? Virkamiehet valitsin mukaan siksi, että he väheksyivät luomua. Haastatteluaineistostani nimesin neljänlaisia toimijaverkostoja: pioneeriverkosto, markkinointiverkosto, syrjäseudun taloudellinen verkosto sekä pioneerien ja luomun väheksyjien verkosto. Näissä verkostoissa toimijoiden motiivit, toiminnan tavoitteet ja strategiat, toimintatavat sekä luomuun suhtautumistapa ovat erilaiset.

Pioneeriverkoston toimijat olivat maallemuuttajia ilman maatalousalan koulutusta. Tilat olivat pieniä. Heille luomu oli ainoa oikea ruoantuotannon tapa. Se oli terveellistä, se oli oikein. Tämä toimijaverkosto oli yhtäläinen sekä Varsinais-Suomessa että Kainuussa. Markkinointiverkoston toimijat olivat varsinaissuomalaisia tavanomaisesta viljelystä luomuun siirtyneitä ammattiviljelijöitä, useimmissa tapauksissa heillä oli myös markkinointialan koulutusta. He olivat valmiita siirtymään takaisin tavanomaiseen viljelyyn, mikäli luomu ei ole taloudellisesti kannattava tuotantomuoto. Syrjäseudun taloudellisen verkoston toimijat olivat innokkaita maaseudun kehittämistyön tekijöitä; siitä he puhuivat luomua mieluummin. Luomu oli heille puhtaasti tilan taloutta parantava tekijä.

Pioneeriverkostossa naisilla oli näkyvä rooli, kun taas kaikki markkinointiverkoston, syrjäseudun taloudellisen verkoston sekä väheksyjien verkoston toimijat olivat miehiä. Luomun jatkuvuuden kannalta tämä on mielenkiintoinen havainto. Nämä pioneeriverkoston tilat ovat nimittäin aineistossa niitä, jotka edustavat luomun jatkuvuutta. Niiden kohdalla muutos on vähäisin. Ne ovat sisäisesti hyvin tiiviitä. Vielä kiinnostavammaksi asian tekee se, että he ovat maallemuuttajia, joista useilla ei ole sukusidosta viljelemäänsä tilaan. Osa on kyllä ostanut kotitilansa, mutta useille tila taloineen ja peltoineen on ollut uusi, aivan kuten muuton myötä aloitettu ammatti.

Luomun pioneereilla oli myös vakiintunut asiakaskunta. He ovat kulkeneet pitkän

tien, he ovat yrittäneet, erehtyneet, viljelleet ilman tukia. Silti haastatteleuaineistoni viljelijöistä lähes kaikki pioneeriverkoston kuuluvat viljelijät ovat edelleen luomuviljelijöitä. Markkinointiverkosto on hajonnut, haastattelemani toimijat ovat paria viljelijää lukuun ottamatta muissa töissä. Väheksyjä lienee vielä olemassa. Kainuulainen syrjäinen luomuverkosto vahvistuu.

Vielä 1980-luvulla luomun pioneerit huolehtivat käytännön viljelyn lisäksi mm. neuvonnasta ja koulutuksesta. Muita verkostoja ei ollut. Luomun laajetessa alalle on tullut eri alojen ammattilaisia ja luomuun liittyvät tehtävät ovat eriytyneet. Uusia toimijaverkostoja on rakentunut ja rakentuu edelleen. Osa uusista toimijoista rekrytoituu pioneeriverkoston, osa muihin, muunlaisia tavoitteita ja strategioita omaaviin verkostoihin. Osa verkostoista katoaa.

Tutkimukseni keskeinen havainto on niin sanottujen ei-inhimillisten toimijoiden, kuten myrkkujen, lannan ja maaperän, merkittävä rooli verkostojen rakentamisessa. Nämä toimijat ovat saaneet viljelijät muodostamaan toimijaverkostoja, joissa heidän sosiaalinen toimintansa järjestyy. Inhimillisten toimijoiden, eli ihmisten, merkitys oli vähäinen. Useat haastattelemani viljelijät korostivat päätöksen omakohtaisuutta, sitä että luomuun siirtymiseen tai sen aloittamiseen liittyvää ulkopuolista toimijaa ei osattu mainita. Päätöksen oli vaikuttanut niin sanottu tuntematon tekijä, asioiden yhteensattuma.

Aiemmin niin sanottuja yhteiskuntatieteellisiä luomututkimuksia on leimannut melko tiukkarajainen luokittelu ideologisiin pioneereihin ja markkinahenkisiin luomuviljelijöihin. Vaikka olen käyttänyt tutkimuksessani verkostoista vastaavanlaisia nimiä, ovat niiden rajat melko häilyviä. Raha oli terveystiivien lisäksi merkittävä toimintaa ohjaava toimija pioneeriverkoston. Markkinointiverkoston taas niin ekologisilla kuin eettisillä ajatuksilla oli keskeinen sija.

Ajattelin aiemmin, että nämä verkostot ovat kronologisesti syntyneitä. Ensin alaa kehittäneet pioneerit, joilla on voimakas ideologia ja luomuaate toiminnan taustalla. Näiden jälkeen alalle ovat tulleet toimijat, jotka haluavat tuotteistaa luomun niin, että kaikilla kuluttajilla olisi mahdollisuus ostaa luomua kohtuulliseen hintaan. Pioneereilla tuotteiden tarjontaverkostat ovat sen sijaan paikallisia ja perustuvat suoramyntiin.

Syrjäseudun taloudellinen verkosto, jonka luomuun liittyvä toiminta pohjautuu melko yksioikoisesti taloudellisiin kysymyksiin, oli syntynyt jo 1980-luvulla. Markkinointiverkoston oli puolestaan viljelijöitä, joille luomusta maksettavat tuet eivät olleet ensisijaisia motiiveja luomuviljelijäksi ryhtymiselle.

Luomun yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa luomu määritellään usein tavanomaisen viljelyn kritiikiksi ja kyseenalaistajaksi. Haastattelemani luomuviljelijät määrittivät tavanomaiset viljelijät keskeisiksi verkostojensa toimijoita. Luomu- ja tavanomaisten viljelijöiden välillä ei ollut haastatteleuaineistossa ristiriitoja: päinvastoin, yhteistyö oli sujuvaa. Jos ristiriitoja esiintyi, ne olivat luomun toimijaverkoston välisiä.

Luomun toimijaverkosto on laajentunut, institutionalisoitunut ja globalisoitunut. Luomuun liittyvät tehtävät ovat eriytyneet samalla kun uusia asiantuntijoita on värväytynyt luomuverkoston. Erityisesti EU-jäsenyys sitoi suomalaiset viljelijät entistä tiukemmin globaaliin luomuverkoston.

Luomun merkitykset ovat moninaiset ja alati muuttuvat. Siihen on liitetty niin terveys, ympäristö kuin raha. Näiden merkitys luomun siirtymisen motiivina on saanut eri aikoina erilaisia painotuksia.

Luomu näyttyy monille yhtenäisenä, samaa asiaa kehittävien toimijoiden verkostona. Luomun kehitys eri alueilla yhdessä toimijaverkoston muutoksen kanssa tuovat esiin luomuun liittyvän vaihtelun. Luomun toimijaverkostat ovat

hajanaisia, myös ristiriitaisia, ja niiden toimijoilla on erilaisia toiveita ja intressejä luomun suhteen. Luomu ja sen toimijaverkostot ovat käyneet läpi suuria muutoksia. Aatteellinen luomuliike on muuttunut monien alojen ammattilaisia ja monenlaisia toimijaverkostoja käsittäväksi luomualaksi tai -sektoriksi.

Miltä luomun tulevaisuus näyttää? Luomutilojen määrä on laskenut Suomessa huomattavasti. Tämä ei kuitenkaan ole merkittävä muutos; myös tavanomaisten tilojen lukumäärä on laskenut. Luomun kehitys on ollut Suomessa aaltomaista. Voimakasta alan kasvu on ollut silloin kun kannustin luomuun siirtymiseen on ollut taloudellinen. Vuonna 1990 se oli siirtymävaihetuki, myöhemmin myös luomuviljelyn tuki. Vuoden 1995 jälkeen luomun uskottiin tuovan helpotusta EU-jäsenyyden tuomiin taloudellisiin paineisiin.

Monissa länsimaissa luomualan kasvuun vaikuttavat elintarvikejärjestelmää ravis- telleet kriisit, kuten hullun lehmän tauti. Toinen luomun suosiota lisännyt tekijä on muuntogeenisen aineksen käytön lisääntyminen elintarvikkeiden tuotannossa. Esimerkiksi Yhdysvalloissa on arveltu, että jopa 70-85 prosenttia jalostetusta ruoasta sisältää muuntogeenistä ainesta jossain muodossa. Muuntogeenisen

aineksen käyttö on merkittävä elintarvikkeen pakkaukseen, mikäli sen osuus on yli 0,9 prosenttia. Kuluttajalla, joka ei halua näitä geenimuunneltua ainesta sisältäviä elintarvikkeita kehoonsa, on periaatteessa kaksi vaihtoehtoa. Ensimmäinen, hieman epärealistinen vaihtoehto, on olla kokonaan syömättä ja juomatta. Toinen vaihtoehto on luomu. Luomussa geenimuunnellun aineksen käyttö on kiellettyä.

Palataan alkuun ja luomulehmiin. Väitöskirjani kannessa tallustaa Kummussa asusteleva luomulehmä. Se ei ole hullu, saatikka lähtenyt aidan toiselle puolelle katsomaan onko ruoho siellä vihreämpää. Lehmällä on kaulassa Amerikan serkulta saatu koru.

Yhdysvalloissa luomumaidon kulutus kasvoi voimakkaasti 1990-luvun lopulla. Syynä tähän oli tavanomaisessa maidontuotannossa käytettävät geenimuunnellut kasvuhormonit. Kuluttajat eivät halua noita hormoneja kehoonsa ja ostavat tämän takia luomumaitoa. Amerikassa luomumaito kiinnostaa pörssiä Wall Streetiä myöten. Meillä kiinnostus on huomattavasti vähäisempää.

"KAIKKIA EI VOI MIELLYTTÄÄ" – RISTIRIITOJEN HALLINNAN KÄYTÄNNÖT, KEHYKSET JA INSTITUUTIOT SUOMEN VALTIONMETSISSÄ

LECTIO PRECURSORIA 8.3.2008

Kaisa Raitio

Arvoisa kustos, arvoisa vastaväittäjä, arvoisat kuulijat,

Erimielisyydet ja kiistat kuuluvat elämään. Koska demokraattisessa yhteiskunnassa kunnioitetaan yksilön oikeutta ilmaista näkemyksensä, demokratiaan kuuluu väistämättä lähtökohtaisesti tietty määrä erimielisyyttä. Monesti yhteiskunnalliset kiistat eivät kuitenkaan ole vain välttämätön paha, vaan suorastaan välttämätön hyvä. Avoimen konfliktin synnyttäminen voi olla heikoille osapuolille ainoa tapa saada äänensä kuuluville ja sysätä liikkeelle tärkeitä yhteiskunnallisia muutoksia. Olisimmeko koskaan päässeet eroon orjuudesta tai edistyneet lainkaan ympäristönsuojelussa, jos kaikki olisivat aina vain olleet samaa mieltä keskenään?

Tavoitteenamme ei siis tule olla päästä eroon erilaisista näkemyksistä ja yhteiskunnallisista kiistoista. Niin kutsuttu säänneltyjen ristiriitojen näkemys korostaa päinvastoin ristiriitojen hyödyllisyyttä yhteiskunnallisen muutoksen aikaansaamisessa, kunhan ristiriitoihin osataan reagoida oikein. Kysymys ristiriitojen rakentavasta hallinnasta on siksi yksi luonnonvaroja koskevan päätöksenteon ja ylipäätään yhteiskunnallisen päätöksenteon suurista haasteista. Vaikka erimielisyydet voivat olla hyväksi, kärjistyessään ja pitkittyessään avoimet konfliktit voivat nimittäin olla myös tuhoisia. Kuinka siis välttyä päätyvästä ilmiriitaan, jossa osapuolet eivät enää piittaa toistensa tarpeista tai jopa pyrkivät vahingoittamaan toisiaan, peräti fyysisesti? Kuinka hyödyntää se mahdollisuus toimintamme uudelleen arviointiin ja parantamiseen, joka erilaisiin näkemyksiin sisältyy?

Jokainen meistä on elämässään törmännyt kiistatilanteisiin, ja joutunut valitsemaan, kuinka toimia. Useimmat tunnistavat vaikkapa työpaikaltaan tai yksityiselämästään - esimerkiksi parisuhdekiistoista - ne jo savannilla oppimamme kaksi suosituinta tapaa reagoida uhkaavaan konfliktiin: pakene tai puolustaudu. Usein kiistan käsittelemistä vältellään vaikenemalla ja kieltämällä, että mitään erimielisyyttä olisi olemassakaan. Myös suosittu menetelmä mykkäkoulu on eräänlainen esimerkki pakenemisesta, eli haluttomuudesta kohdata kiista. Viimeistään sitten kun pakenemistie on loppuun käytetty, on puolustautumisen aika. Ja hyökkäyshän on tunnetusti paras puolustus, joten pian on lihava riita kasassa. Nämä kaksi reagoititapaa uhkaavaan konfliktiin eivät koske vain yksilöitä, vaan niitä käyttävät yhtä lailla erilaiset organisaatiot tai kokonaiset yhteiskunnat.

Tutkija Eeva Hellström puhuu ympäristökiistojen yhteydessä yhteiskuntien erilaisista konfliktikulttuureista. Sekä Suomessa ja Ruotsissa asuneena minun on helppo yhtyä Hellströmin vertailevan tutkimuksen tulokseen, jonka mukaan nämä naapurimaat eroavat toisistaan hämmästyttävän paljon esimerkiksi tavassaan käsitellä tänään puheena olevia metsäkiistoja. Siinä missä ruotsalaisille sopu on niin tärkeää, että avoimia kiistoja on vältettävä lähes hinnalla millä hyvänsä, lihava riita ei ole ollut mitenkään harvinainen lopputulos suomalaisessa metsäpolitiikassa. Jokapäiväinen lehtien luku sekä olemassa olevat tutkimukset kertovat, että riidat etenkin valtion omistamien vanhojen metsien kohtalosta ovat 1980-luvun lopulta lähtien johtaneet Suomessa kiihkeisiin välien selvittelyihin julkisuudessa, hakkuuau-

koilla ja oikeussaleissa. Osapuolten väliset suhteet metsätalouden ja luonnonsuojelun välillä ovat olleet kärjistyneet.

Kukin osapuoli on pyrkinyt vakuuttamaan suuren yleisön ja toisensa oman kantansa oikeellisuudesta keskittymällä keräämään todistusaineistoa sen tueksi. "Asiantuntijoita" on löytynyt puolustamaan niin vanhojen metsien hakkuista kuin niiden suojeluakin riippuen siitä, kenen esittelemää asiantuntijaa on halunnut kuunnella. Tämä niin kutsuttu "advocacy science" on tuttu ilmiö ympäristö- ja luonnonvarakonflikteista ympäri maailman.

Kysyipä asiaa sitten parisuhdeterapeutilta tai yhteiskunnallisten konfliktien asiantuntijalta, sen paremmin pakeneminen kuin puolustautuminenkaan ei suosiostaan huolimatta ole kovinkaan kannatettava tapa käsitellä ristiriitoja. Erimielisyyksistä vauheneminen johtaa usein vain uusiin ongelmiin. Erimielisyydet on sallittava ja ne on ilmaistava, jotta niihin voidaan tarttua ja asioissa voidaan päästä eteenpäin. Mutta jotta kiista ei muutu tuhoisaksi, erimielisyyden ilmaisu ja käsitteleminen on tehtävä tavalla, joka ei mitätöi tai loukkaa toista osapuolta ja johda konfliktin kärjistymiseen entisestään.

Ympäristökonfliktien tutkimuksesta tiedetään esimerkiksi, että todisteiden kerääminen ei useinkaan auta kiistojen ratkaisussa. Ottaen huomioon tieteen, tutkimuksen ja tiedon korostumisen nyky-yhteiskunnassa tämä voi tuntua paradoksaaliselta. Tärkeämpää kuin kiistellä todistusaineistosta on kuitenkin, että kiistan osapuolet pyrkivät ymmärtämään toisiaan ja toistensa tapaa tulkita kiista, ja siihen tarvitaan paljon enemmän kuin vain niin kutsuttuja faktoja. Toisin kuin arjessa usein luulemme, me emme elä samassa todellisuudessa, vaan koemme ja tulkitsemme kukin todellisuutta eri tavoin. Ristiriitojen ratkominen edellyttää, että kykenemme kommunikoimaan toistemme kanssa näistä todellisuutta koskevista tulkinnoistamme.

Kutsun näitä tulkintoja tänään tarkastettavana olevassa väitöskirjatutkimuksessani kehyksiksi. Kehyksemme vaikuttavat siihen, millaisena todellisuuden – esimerkiksi metsäkiistat – näemme. Siksi konfliktitutkimuksessa kiinnitetään nykyisin paljon huomiota osapuolten kehyksiin ja mahdollisuuksiin löytää niistä yhteisiä piirteitä. Vasta toistemme kehyksiä koskevan ymmärryksemme kautta voimme ryhtyä myös keskustelemaan siitä, mitä eri tutkimustulokset ja muut tosiasiat kussakin yhteydessä tarkoittavat.

Kiistojen sovittelussa ei aina voida päästä sopuun, mutta tilannetta voidaan useimmiten parantaa. Kun ristiriitatilannetta pyritään parantamaan, tulisi kiinnittää huomiota kolmeen kiistan eri ulottuvuuteen:

- Keskeinen kysymys on tietysti itse kiistan kohteena oleva asia, ja pyrkimys löytää siihen ratkaisu, joka kaikkien osapuolten mielestä on parempi kuin nykytilanne.
- Mutta yhtä tärkeää on edistää yhteisymmärrystä siitä, mikä on hyväksyttävä tapa tehdä päätöksiä kiistan kohteena olevasta asiasta. Jos menettelytavoista ja hyväksyttävästä päätöksen tekijästä ei ole yksimielisyyttä, voi olla vaikea päästä edes puhumaan itse sisältökysymyksistä. Kehyksiä koskevat erot voivat koskea hyväksyttävää päätöksentekoprosessia siinä missä itse sisältökysymyksiäkin.
- Kolmanneksi on tärkeää pyrkiä parantamaan kiistan osapuolena olevien toimijoiden välistä luottamusta ja henkilösuhteita, koska ihmiset jotka luottavat toisiinsa ovat valmiita neuvottelemaan erilaisista ratkaisuista kuin ihmiset, jotka suhtautuvat toisiinsa hyvin epäluuloisesti. Luottamus riippuu myös päätöksentekoprosessista: jos pelisäännöt ovat kaikkien hyväksymät, kiistan osapuolet voivat luottaa reilun pelin sääntöihin ja alkaa näin yhdessä ratkomaan kiistoja huolimattaan toisiaan kohtaan tuntemasta epäluulosta.

Juuri tämän takia on niin tärkeää, millaisilla menettelytavoilla kiistoja pyritään sovittamaan.

Kuten sanoin, suomalaisessa metsäkeskustelussa etusijalla on ollut niin sanotusti itse asiaan keskittyminen. Päätöksentekoprosessin kehittämiseen tai luottamuksen parantamiseen ei ole perinteisesti kiinnitetty juurikaan huomiota. Päinvastoin, mediassa toisiaan ”isänmaan pettureiksi” ja ”kansallisomaisuuden tuhoajaksi” nimittelevien osapuolten sanailua on kutsuttu leppoisesti ”metsäsodaksi”.

1990-luvun puolivälissä valtion metsiä hallinnoiva Metsähallitus otti tilannetta parantaakseen käyttöön niin kutsutun osallistuvan suunnittelun. Osallistuva suunnittelu tai yhteissuunnittelu tarkoittaa metsien tai muun ympäristön käytön suunnittelua niin, että kaikki asiasta kiinnostuneet osapuolet pääsevät mukaan vaikuttamaan suunnittelun sisältöön ja menettelytapoihin. Osallistuvaa suunnittelua tai yhteissuunnittelua pidetään nykyään laajasti luonnonvarojen hallinnassa välttämättömänä edellytyksenä ristiriitojen ehkäisylle ja sovittelulle ja kokonainen tutkimuskenttä on syntynyt tämän suunnittelutavan ympärille. Tätä konsensushakuista lähestymistapaa on kuitenkin kritisoitu siitä, että se ei huomioi lainsäädännön ja muiden yhteiskunnan rakenteiden tai osapuolten voimavarojen epätasaisen jakautumisen seurauksena syntyviä valtasuhteita. Nämä kuitenkin vaikuttavat olennaisesti yhteissuunnittelun lopputulokseen.

Politiikan tutkimuksen ja suunnitteluteorioiden parissa uusi institutionalismi on teoreettinen lähestymistapa, jonka pyrkimyksenä on ’palauttaa’ tällainen rakenteita koskeva tarkastelu tutkimuksen keskiöön toimijoiden välisen vuorovaikutuksen analyysin rinnalle. Instituutiot tarkoittavat juuri niitä yhteiskunnallisia pelisääntöjä, joiden puitteissa pelaajat eli yksilöt ja organisaatiot, toimivat. Keskeistä uudelle institutionalismille on, että se kiinnittää huomiota muodollisten instituutioiden (kuten lakien) lisäksi usein ääneen lausumattomien epämuodollisten normien

ja tapojen rooliin toimintaa rajoittavina ja mahdollistavina tekijöinä.

Tänään tarkastettavan väitöskirjatutkimukseni lähtökohtana on yhdistää vuorovaikutusta ja kehyksiä koskeva konfliktien ja niiden sovittelun tutkimus laajempaan institutionaaliseen analyysiin. Yksittäisten kiistojen ratkaiseminen tai sovittelu on vain yksi osa ristiriitojen hallintaa, joka sisältää myös kiistojen ennaltaehkäisyn ja laajemman yhteiskunnan tavan ilmaista ristiriitoja ja suhtautua niiden olemassaoloon. Keskeistä ristiriitojen hallinnassa on säilyttää ihmisten luottamus yhteiskunnan pelisääntöjen oikeudenmukaisuuteen, vaikka yksittäisen kiistan ratkaisu ei aina täyttäisi kaikkia kunkin osapuolen vaatimuksia. Ristiriitojen onnistunutta hallintaa voidaan kutsua myös ’luottamuspolitiikaksi’.

Johtopäätökset

Metsähallitus, maa- ja metsätalousministeriö ja ympäristöministeriö ovat kuluneen 15 vuoden aikana pyrkinet sovittamaan Inarin ja Kainuun metsäkiistoja yhtäältä lisäämällä suojelua ja muuttamalla talousmetsien käsittelyä, toisaalta parantamalla eri toimijoiden välistä vuorovaikutusta ja vaikutusmahdollisuuksia osallistuvan suunnittelun avulla.

Metsähallitus on liikelaitos, jonka tehtävänä on tuottaa puuntuotannon ja muun luonnonvarojen hyödyntämisen kautta tuloja valtiolle. Sen tulee metsätaloutta mitoittaessaan kuitenkin lain mukaan ottaa huomioon luonnonsuojelun, työllisyyden, virkistykseen, poronhoidon ja saamelaiskulttuurin asettamat reunaehdot. Tällä perusteella kiistojen sovittelulle näyttäisi olevan hyvät edellytykset. Metsähallitus on itse arvioinut näiden yhteiskunnallisten reunaehtojen alentaneen sen liiketalouden tulosta 38 miljoonalla eurolla vuonna 2006. Paljon on siis tehty. Kiistat Kainuussa ja Inarissa ovat kuitenkin pitkittyneet ja ovat etenkin Inarissa yhä ratkaisematta, kuten viime sunnuntaina Helsingin Sanomansa huolella lukeneet saivat jälleen havaita. Tutulta kuulostavaa sanailua ja suoraa toimintaa

on myös hiljattain harjoitettu luonnonsuojelujärjestöjen ja Metsähallituksen välillä myös muissa osissa Suomea, etenkin Muoniossa ja Etelä-Suomen metsiensuojeluprosessiin Metsoon liittyen. Yksi selitys kiistojen pitkittymiseen on nähdäkseni se, että eri tavoitteiden yhteensovittamisesta vastaa valtion talousmetsien osalta liiketoimintaa harjoittava Metsähallituksen metsätalouksyksikkö. Se on vastustanut puuntuotannon rajoittamista ja kiistametsien suojelua koko tutkimusjakson (1992-2006) ajan sekä Kainuussa että Inarissa. Metsätalouksyksikön näkökulmasta etenkin luonnonsuojelujärjestöjen ja poropaliskuntien suojeluvaatimukset ovat olleet kohtuuttomina. Sen sijaan, että se olisi pyrkinyt aktiivisesti etsimään keinoja sovittaa näiden toimijoiden näkemykset yhteen puuntuotantoa kannattavien toimijoiden näkemysten kanssa, se on pikemminkin käyttänyt puuntuotantoa puolustavien toimijoiden kantoja vasta-argumenttina suojelulle, eli harjoittanut edellä mainittua todisteiden keräämistä. Suojeluvastaisuus ja puuntuotannon näkökulman hallitsevuus ovat olennaisesti vaikeuttaneet metsätalouksyksikön toimintaa uskottavana ristiriitojen sovittelijana. Hieman kärjistäen voi sanoa, että metsien suojelussa ja muiden käyttömuotojen kuin puuntuotannon huomioon ottamisessa on edistytty metsätalouksyksikön toiminnasta huolimatta, ei sen ansiosta. Toimintaa voi kuitenkin pitää ymmärrettävänä, ottaen huomioon että juuri puuntuotanto on metsätalouksyksikön keskeinen tehtävä. Eduskunta asettaa liiketoiminnalle tarkat euromääräiset tavoitteet vuosittain, kun taas etenkin virkistykseen, poronhoitoon ja saamelaiskulttuuriin liittyvien tavoitteiden määrittely on hyvin epämääräistä tai käytännössä kokonaan metsätalouden oman tulkinnan varassa.

Luonnonsuojelun ja muiden julkisten hallintotehtävien hoitaminen Metsähallituksessa kuuluu sen sijaan periaatteessa luontopalvelut -nimiselle yksikölle. Sillä ei kuitenkaan ole kiistametsien osalta muodollista päätösvaltaa, koska suojelemattomat valtion metsät on lainsäädännössä määritelty metsätalouksyksikön hallinnoi-

maan liiketoiminnan taseeseen. Tämä on nähdäkseni heikentänyt olennaisesti luonnon monimuotoisuuden suojelun ja muiden Metsähallituksen yhteiskunnallisten velvoitteiden asemaa suhteessa puuntuotantoon talousmetsissä.

Luontopalvelujen työntekijöiden kehyksen mukaan puuntuotannon ja suojelun välinen konflikti onkin olemassa myös Metsähallituksen sisällä, ei suinkaan vain luonnonsuojelujärjestöjen ja metsätalouden edustajien välillä. Luontopalveluiden tehtävänä on metsien ja muun monimuotoisuuden suojelun maksimointi, mikä on säännöllisesti ollut törmäyskursilla hakkuutulojen maksimoinnin kanssa. Monien luontopalveluiden edustajien kehysten mukaan luonnonsuojelujärjestöt ovatkin vastustajien sijaan pikemminkin tärkeitä yhteistyökumppaneita, joiden painostuksen avulla metsiä on saatu suojeltua metsätalouden edustajien vastustuksesta huolimatta.

Tutkimuksen mukaan valtion metsiin liittyvien ristiriitojen sovittelun uskottavuutta voidaan jatkossa parantaa olennaisesti, jos liiketoiminnan harjoittaminen ja talousmetsiä koskeva eri tavoitteiden yhteensovittaminen erotetaan toisistaan nykyistä selkeämmin. Roolien selkeyttämiseksi yhteensovittaminen tulee siirtää luontopalveluille, joka ei harjoita liiketoimintaa. Yhteiskunnallisia velvoitteita koskevat tavoitteet olisi lisäksi syytä muotoilla lainsäädännössä ja ministeriöiden tulosohjauksessa nykyistä selvemmin.

Toinen keskeinen tutkimukseni johtopäätös on, että kansalaisten osallistumisoikeudet valtion talousmetsiä koskevassa suunnittelussa tulee turvata lailla. Metsähallituksen osallistuva suunnittelu on nyky muodossaan vapaaehtoista, mikä tarkoittaa sitä, että kansalaisilla ei ole siihen liittyen mitään lakisääteisiä oikeuksia esimerkiksi muutoksenhaun muodossa. On syytä korostaa, että nykytilanteessa valtion metsätaloussuunnitelmiin eivät voi hakea muutosta edes ne, joiden oikeuteen, etuun tai velvollisuuteen suunnitelmat suoraan vaikuttavat. Tämä

osallistuvan suunnittelun sääntelemättömyys on ongelmallista paitsi ristiriitojen sovittelun myös hallinnon uskottavuuden, kansalaisten ympäristöperusoikeuksien toteutumisen ja monien paikallisten elinkeinojen kannalta. Yleinen trendi ympäristölainsäädännössä on Suomessa tutkimuksen tarkastelujaksolla ollut pikemminkin laajentaa ja vahvistaa

entisestään esimerkiksi oikeutta tulla kuulluksi tai hakea muutosta myös sellaisille ryhmille ja myös sellaisissa ympäristöasioissa, joissa oikeus on aikaisemmin ollut suppeasti rajattu. On vaikeasti perusteltavissa, miksi tämän kehityksen ei tulisi koskea yhtä lailla valtion itsensä omistamia metsiä.

CONSTRUCTING THE ENVIRONMENTAL REGIME BETWEEN RUSSIA AND EUROPE. CONDITIONS FOR SOCIAL LEARNING

LECTIO PRECURSORIA

Nina Tynkkynen
April 4th 2008

MR. CUSTOS, MR. OPPONENT, LADIES AND GENTLEMEN,

*Умом Россию не понять,
Аршином общим не измерить.*

Russia is a riddle wrapped in a mystery inside an enigma.

Russia – more different than most?

*

These citations are well-known, even clichéd, ways to describe Russia. These citations underline the uniqueness of Russia; they mystify Russia and present Russia as the unknown “Other”, the Other that cannot be understood by reason, neither measured with a common yard stick. These citations of Fedor Tiuchev and Winston Churchill and the like describe Russia as a country which is so different that it is beyond comparison, almost beyond imagination.

Russia is the Other, a special case.

In my doctoral dissertation which is under public examination here today I study the construction of the environmental regime between Russia and Europe from the 1970s to the present. The dissertation is based on six individual studies focusing on the issue from different angles. The main results of the study demonstrate that seeing Russia as the Other as opposed to Europe, both outside and inside Russia, has significantly shaped the construction of the environmental regime between Russia and Europe at its different stages. In the thesis I identify five frames that have shaped the construction of the environmental regime. As such, these frames constitute and condition the successes and failures of, and

social learning through, the cooperation. A frame is a schema of interpretation that provides a guide for discussion and action. In the thesis, I use frames to narrate the relationship between a view of the problem that is in the focus of cooperation, and a sense of what should be done in order to tackle that problem. I nominate the five frames as following: the “common problems” frame, the “crisis” frame, the “modernisation” frame, the “great ecological power” frame, and the “partnership” frame.

While these frames and the practices of cooperation the frames favour differ from each other in many respects, the majority of them, if not all of them, contain a strong element of “Othering” Russia. The frames construct and reconstruct Russia as the Other, draw a line between the Self and the Other with the help of threat pictures and dichotomies such as “do-gooders” and “fall-guys”, “teachers” and “learners”, “donors” and “recipients”, and the like. Under the circumstances, the frames represent a rather depressing diagnosis (that is, the view of the problem that the cooperation should focus on): serious environmental problems originate from Russia. There are large areas of devastated environments in Russia, dying forests around industrial sites, abandoned nuclear submarines

floating by the piers up North, urban wastewater running without any treatment to rivers and seas, et cetera.

In a diagnosis like this, the blame is essentially attributed to the burden of the Soviet past with all its products and by-products, from outdated technology to the Russian “mentality”—whatever that is. In accordance with the depressing diagnosis, the frames offer an almost overwhelming prognosis (that is, a view of what should be done to the problem): the task is to environmentalise Russia, to unify environmental policies throughout Europe and Russia, to modernise Russia according to European standards of environmental management and protection, to teach Russians how to behave in an environmentally friendly way, and so on and so forth.

This task requires a lot of effort and attention. Framed in this way, environmental cooperation between Russia and Europe becomes almost a “mission impossible”. This mission is not to be carried out without high politics, diplomacy, declarations, large-scale programmes and policies, huge multilateral projects, and other top-down imposed practices of environmental cooperation. At a level of this height, however, “great power politics” often enters the picture; environmental goals become intertwined with other goals, interests related to the state of the environment conflict with other interests, and it is difficult to agree on the rules of the game, achieve a consensus over what should be the foci and forms of cooperation. Besides, at this high politics level the fact that Russia is a Great Power adds to the complicated character of cooperation. Russia can be perceived even as a Great ecological Power that has more natural reserves than any country in the world; for example forests crucial for the fight against global climate change. And, apart from that, Russia is actually among the few countries that managed to achieve declined pollution levels during the 1990s, which adds on to its Greatness in ecological terms. In other words, looked through this frame Russia is, again, different, the Other,

never an equal partner facing the very same everyday problems that Europe is facing.

The view I in the thesis have on the success in environmental cooperation relates to the concept of social learning. The basic idea behind this concept is that learning is about establishing shared understandings, shared meanings, and, ultimately, shared identities. Learning is about identification; in a learning process the line between the Self and the Other becomes blurred. My examination of the frames of environmental cooperation between Russia and Europe demonstrates that in the reality of this cooperation this kind of identification is seldom the case. In accordance with this, one of the main conclusions of my study is that in this cooperation, the way problems and their possible solutions, as well as practices of cooperation are defined, is the main obstacle to successful cooperation and learning. As they stand now they do not facilitate identification but rather, bolster the distinction between the Self and the Other, the normal and the different.

The question is, then, how to overcome the problem, the habit of Othering Russia in environmental cooperation? In the thesis I lean on the basic idea that learning takes place in action, through the practice of concrete actors. Rather than declarations, noble speeches and large-scale programmes it is the practical day-to-day work that leads to identification and, thereby, to learning. “Doing together” often works better than hours of talk. In line with this conclusion, I argue that the seeds of success in environmental cooperation with Russia are sowed at the local level; by encouraging small-scale practical activities that engage local level actors across the border. Environmental diplomacy is of course important in order to increase the symbolic weight of environmental issues in interstate relations, but the formula “highest possible level and the largest possible form” should perhaps be rethought. Instead of applying some kind of a unified and standardised model of environmental cooperation, I suggest that a

pragmatic bottom-up approach to cooperation that cuts problems into more manageable pieces and takes specific situations as its starting point, should be applied to environmental cooperation with Russia.

Towards the end of my PhD project I have seen signs that this approach is actually gaining support in real life, in environmental relations between Russia and Europe. Pragmatic project work based on a strategy of small steps is little by little replacing large-scale programmes and the ambition to unify Russian environmental policy with that of Europe. So, there is certain hope that with this development, Russia is, at least in environmental terms, coming closer to “us” instead of being “them”, the Other.

More to the point, we in Finland have, for relatively legitimate reasons, the tradition to see Russia as the origin of threat. For decades at minimum, Russia has been the significant Other to us. In different public surveys and inquiries Russia has usually been mentioned among the primary threats to national security. But about a month ago the Finnish Business and Policy Forum (EVA) published an Attitude and value survey which indicates that the majority of Finns think that there is no reason to have a negative attitude towards Russia, no reason to see Russia as a threat anymore. However, in that survey the state of the Baltic Sea was, surprisingly enough, considered as the most relevant issue the Finnish foreign policy should focus on. And as I see it, implicitly Russia is, again, firmly within this threat picture. Namely, we in Finland tend to perceive Russia as the “fall-guy”, as the main polluter of the Baltic Sea (which is in actual fact not the case because this dubious honour is reserved for Poland!). So, this being the case, we stay at the crossroads. There are two options to approach the question about the protection of the Baltic Sea—a task no doubt calling not only for national activities but also for strengthened cooperation throughout the region, thus serving as an excellent and highly topical example of environmental cooperation between Russia and Europe.

One of the options is to lean on the conventional way of framing and defining problems, which, as I have explained in the thesis and in this *lectio praecursoria*, leads to the “othering” of Russia once and again, by putting it in the centre of problem-definitions and by attributing the blame on it. The other option, the more favourable one, is to address the problematic from the starting point that all actors around the sea are fall-guys as well as do-gooders, all are equally a part of the problem but also a part of the solution; all have something to teach to each other and to learn from each other. For this purpose, there is a multitude of institutions, models of cooperation, ways of doing things together—this palette of cooperative practices should be applied innovatively, taking the respective case and the specific situation as the point of departure, as I conclude in my thesis.

Finally, having lived in Russia and studied Russia for quite a significant part of my life, I dare to maintain that all in all, Russia is not “more different than most”, it is not beyond understanding. Special—yes, but not unthinkable. In the beginning, Russia may have been the most different that I knew, but after years of making friends with it—after practicing Russia for so long—I have learned to get it. Take this book, my thesis, as a piece of evidence, if only a very tiny part, of my understanding of Russia.